

Politeja

Nr 2(77), 2022, s. 143-162

<https://doi.org/10.12797/Politeja.19.2022.77.06>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Piotr OBACZ

Uniwersytet Jagielloński

piotr.obacz@uj.edu.pl

MODULACJA I MODULATORY RELACJI POLITYCZNYCH – UJĘCIE TEORIOPOLITYCZNE

ABSTRACT**Modulation and Modulators of Political Relations: Political Theory Approach**

The article aims to explain the phenomenon of modulation of political relations and to present the proposition of theoretical systematization of modulators of political relations. It is based on meta-theoretical analysis of the nature of modulation and modulators. The categories of modulation and modulators seem to have a significant explanatory utility on the ground of political theory as they refer to the problem of regulation, correction, adjustment, and homeostasis of political relations. The paper is an invitation to further studies in the field of political theory on the title issue, indicating possible directions of prospective inquiries.

Keywords: modulation, modulators, political relations, politics, theory

Słowa kluczowe: modulacja, modulatory, relacje polityczne, polityka, teoria

WPROWADZENIE

„Modulacja”, „modulator”, „modulować” to terminy zasadniczo charakterystyczne dla nauk ścisłych i technicznych, a także związane z muzyką i aktem mowy (sposobem użycia głosu). Nim przedstawione zostanie ich znaczenie i sposoby użycia, już teraz zauważyć trzeba, że można w nich upatrywać pewnej użyteczności eksplanacyjnej również na gruncie teorii polityki. By wesprzeć to twierdzenie, należy zwrócić uwagę na następujące kwestie. Relacje polityczne to sieci różnorodnych, wielowymiarowych współzależności funkcjonujących w kontekście określonych uwarunkowań: społecznych, instytucjonalnych, ustrojowych oraz pozaprawnych norm, zwyczajów, praktyk i wartości. Wątek modulacji relacji politycznych jawi się na tym tle jako zagadnienie nie tylko niezwykle ciekawe, ale stwarzające perspektywę – jeśli nie nowego, to z pewnością rozwijającego pewne kierunki dociekań teoretycznych – sposobu analizy relacji politycznych oraz tych czynników, które mają wpływ na ich kształt i charakter. Dzieje się tak dlatego, że natura tego, co na gruncie teoriopolitycznym określimy jako modulatory i modulacja relacji politycznych, ukierunkowuje uwagę badacza na wszelkie zmiany relacji, przekształcenia, modyfikacje i dostosowania, jakie zachodzą w ich obrębie pod wpływem określonych impulsów i rekonfigurują zachowania polityczne podmiotów polityki do określonej postaci.

Niniejsze rozważania mają w istocie charakter metateoretyczny¹, skupiono się w nich bowiem nie na samych impulsach/czynnikach zmieniających relacje polityczne – jest to kwestia dobrze opracowana i nie ma potrzeby powtarzania w gruncie rzeczy podstawowych informacji na ten temat – lecz na samej naturze modulacji i modulatorów relacji politycznych: przede wszystkim ich form². Aspekt formalny przedmiotowego zagadnienia pozwala jednak wyprowadzić wnioski ogólniejszej natury, zarówno odnośnie do istoty modulacji i modulatorów relacji politycznych, jak i do zasadności rozpatrywania relacji politycznych przy użyciu obu kategorii.

Celem artykułu jest objaśnienie istoty zjawiska modulacji relacji politycznych oraz zaprezentowanie propozycji systematyzacji teoretycznej modulatorów tychże relacji. Choć tak zakreślone pole przedmiotowe może wydać się relatywnie wąskie, w istocie punktem odniesienia dla niego jest rozległy, złożony obszar wielowymiarowych stosunków społeczno-politycznych oraz instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych czynników mających wpływ na ich kształt. Przestrzeń dla refleksji teoriopolitycznej jest więc w tym przypadku bardzo duża.

Co się tyczy aspektu metodologicznego niniejszego opracowania, oparto się tu na standardowej procedurze badawczej z zakresu teorii polityki, odwołując się przede wszystkim do formalnych kryteriów analizy teoriopolitycznej. Co więcej, w związku z tym, że celowano w stworzenie klasyfikacji modulatorów relacji politycznych, porządek – strukturę – rozważań wyznaczały same standardy opracowywania klasyfikacji.

¹ Zob. np. J. Nocoń, A. Laska, *Teoria polityki. Wprowadzenie*, Warszawa 2005, s. 28.

² Zob. R. Aya, *Theory, Fact, and Logic*, [w:] *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, red. R.E. Goodin, Ch. Tilly, Oxford 2006, s. 115.

Warto przy tym zaznaczyć, że w przypadku zaproponowanego tematu badawczego metodologia i rygor techniczno-proceduralny „to nie wszystko”³; wobec terminów i kategorii, które mogłyby być użyte na gruncie teorii polityki, a z różnych względów nie są używane, potrzeba „uruchomienia” tego, co Magdalena Ozimek określa – i interesująco analizuje – mianem „wyobraźni teoriopolitycznej”⁴.

Problemem, jaki napotyka teoretyk polityki, przystępując do rozważań nad przedmiotowym zagadnieniem, jest z pewnością skąpość literatury przedmiotu, która byłaby poświęcona właśnie temu zagadnieniu lub podobnym zagadnieniom. Pewne – trzeba to wyraźnie podkreślić – informacje są zawarte w piśmiennictwie, lecz *implicite* trzeba je wykondycypować z kontekstu naukowego, nie są bowiem dostępne jako gotowy materiał badawczy. Tłumaczy to ograniczoną liczbę odwołań do literatury w tym tekście i zarazem uzasadnia autorską próbę uporządkowania wiedzy i wprowadzenia do niej nowego zespołu kategorii teoretycznych.

1. OBJAŚNIENIE PODSTAWOWYCH TERMINÓW WRAZ Z UZASADNIENIEM ICH STOSOWANIA NA GRUNCIE ROZWAŻAŃ TEORIOPOLITYCZNYCH

1.1. Relacje polityczne

Relacje polityczne to kategoria relacji społecznych – najogólniejsza, a zarazem jedna z najważniejszych, fundamentalnych w politologii. Bez badania relacji politycznych politologia byłaby – jeśliby była – dyscypliną bardzo wąską i redukcjonistyczną, sprowadzającą się do badania zastanych instytucji, formalnych zasad i mechanizmów, ustrojów i systemów – lecz jedynie pod względem strukturalno-funkcjonalnym, względnie do analizy decyzyjnej, lecz bardzo wąsko rozumianej. Podobnie teoria polityki, która bez uwzględniania relacji politycznych nie byłaby w stanie wypełniać swej funkcji – dostarczać wiarygodnej, opartej na solidnych przesłankach, systematycznej wiedzy o strukturach i podmiotach rzeczywistości społeczno-politycznej oraz mechanizmach jej funkcjonowania – nie byłaby zdolna do charakteryzowania rzeczywistości społeczno-politycznej i dostarczania formalnych/teoretycznych kryteriów jej analizy. Relacje polityczne (ich badanie) są więc kwintesencją nauki o polityce i – co zrozumiałe – istotą rzeczywistości społeczno-politycznej.

To, co potocznie nazywamy życiem politycznym, nie byłoby tym, czym jest, gdyby nie relacje zachodzące między różnorodnymi podmiotami. Mówiąc jeszcze inaczej, o „życiu politycznym” możemy mówić jedynie dlatego, że między jego podmiotami dochodzi do różnorodnych kontaktów, interakcji, stosunków, które układają się – możemy

³ M. Ozimek, *Wyobraźnia teoriopolityczna jako dyrektywa poznawcza*, „Teoria Polityki” 2018, nr 2, s. 118-119.

⁴ *Tamże*, s. 105 i nast. Zob. także M. Kołodziejczak, *Między porządkami – o transgeniczności wyobraźni politologicznej*, „Teoria Polityki” 2018, nr 2, s. 119.

to powiedzieć na podstawie doświadczenia, ale przede wszystkim stwierdzić na podstawie badań społecznych, w tym politologicznych – w określone wzorce. Relacje, o których tu mowa, cechują się „ponadjednostkowym” charakterem, co oznacza, że nie są jedynie sumą międzyjednostkowych kontaktów, lecz tworzą bardziej ogólną przestrzeń współzależności i znaczeń. Elementami wspólnymi systemów relacji politycznych są m.in. „członkostwo” w zbiorowych podmiotach życia politycznego, instytucje społeczne, polityczne, ekonomiczne, prawa, zasady i normy, wartości, idee – elementy te stanowią niejako ogólne atrybuty tego fenomenu, który nazywamy relacjami politycznymi. Do tego należy dodać wszelkie formalne i pozaformalne pozycje i role, które podmioty zajmują i odgrywają w swym działaniu społecznym.

Można się pokusić o uwagę, że trochę dziwne jest to, iż na gruncie teorii polityki relatywnie mało miejsca poświęcono sprawie teoretycznej charakterystyki relacji politycznych, zwłaszcza że są one przecież zasadniczym przedmiotem zainteresowania politologii. Usprawiedliwiając nieco teoretyków polityki, fakt ten można wytłumaczyć tym, co napisano już na wstępie niniejszego rozdziału – relacje polityczne to kategoria relacji społecznych, a więc te pierwsze wyjaśnia się przez analogię do tych drugich i jest to działanie zasadniczo poprawne. Niemniej jednak teoria polityki z pewnością mogłaby uzupełnić w istotnym stopniu generalny obraz eksplanacyjny relacji politycznych⁵.

Sylwester Wróbel w niezawodnej *Encyklopedii politologii* wyjaśnia: *Stosunki polityczne* – [są to] *relacje między podmiotami polityki, tj. wielkimi (narody, klasy, wspólnoty regionalne) i małymi (mniejszości narodowe, grupy etniczne, wspólnoty lokalne) grupami społecznymi występującymi w roli podmiotów życia politycznego, państwami, instytucjami, organizacjami i ruchami politycznymi, politycznymi grupami interesu i nacisku oraz jednostkami pełniącymi role (funkcje, stanowiska) polityczne, wynikające ze sprawowania władzy politycznej*⁶. Poprawność warsztatowa (formalna) i merytoryczna tej definicji nie może budzić wątpliwości. Jest to jednak przykład definicji mocno „dyscyplinarnej” – noszącej cechy wyjaśniania związanego z naukami o polityce i mimo wszystko nieco wąskiej, bo nicodwołującej się do szerszego kontekstu socjologicznego; i nie jest to bynajmniej zarzut wobec autora – po prostu z reguły tak właśnie konstruujemy definicje politologiczne i objaśnienia teoretyczne, jesteśmy bowiem przywiązani do specyfiki własnej dyscypliny naukowej. Na marginesie mówiąc, o tym właśnie problemie pisali cytowani wcześniej Christine Helliwell i Barry Hindess. Elementy przedstawionej przez Wróbla definicji będą nam jednak towarzyszyć w niniejszych rozważaniach.

Kwestia relacji politycznych „wychodzi” także podczas refleksji teoretycznej nad istotowymi właściwościami fenomenu polityki. Zbigniew Blok, analizując *politykę rozumianą jako rodzaj stosunków czy relacji, które ludzie nawiązują między sobą w procesie działań, a dokładniej szczególnego rodzaju działań, które bylibyśmy skłonni określić mianem polityki*, zwraca uwagę na *zorganizowanie, hierarchiczność, instytucjonalizację, socjalizację, aksjologię* jako cechy *polityki rozumianej jako rodzaj bądź część stosunków*

⁵ Zob. Ch. Helliwell, B. Hindess, *Political Theory and Social Theory*, [w:] *The Oxford Handbook of Political Theory*, red. J.S. Dryzek, B. Honig, A. Phillips, Oxford 2008, s. 820.

⁶ S. Wróbel, *Stosunki polityczne*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, *Teoria polityki*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków 1999, s. 273.

społecznych⁷. Podobnym tokiem rozumowania posługują się Jarosław Nocoń i Artur Laska, gdy odwołując się do perspektywy funkcjonalnej w analizie wspólnoty politycznej, stwierdzają: *Funkcjonalną strukturę wspólnoty politycznej można przedstawić jako zespół relacji i wynikających z nich zależności o charakterze genetycznym, funkcjonalnym i motywacyjnym, zachodzących pomiędzy potrzebami, celami, wartościami, a decyzjami i działaniami w wymiarze politycznym*⁸.

Jeśli natomiast chodzi o zasygnalizowane wcześniej wyjaśnianie *per analogiam*, a więc korzystając z wiedzy socjologicznej⁹, można stwierdzić, że tak jak o społeczeństwie można mówić jedynie wtedy, gdy między ludźmi dochodzi do kontaktów, interakcji, stosunków, które tworzą i które zarazem są przejawem strukturalnych współzależności, tak samo o życiu politycznym mówić można jedynie wówczas, gdy między podmiotami politycznymi *sensu largo* zachodzą relacje, które tworzą, a które zarazem są przejawem strukturalnych współzależności i różnorodnych oddziaływań. Co więcej, należy podkreślić, że w sferze relacji społecznych i politycznych mają miejsce komunikacja i wymiana, bez których relacje te trudno sobie w ogóle wyobrazić; byłyby one pozbawione sensu, byłyby niejako „puste”. Relacje społeczne i polityczne mają naturę komunikacyjną i procesualną, nie są zjawiskami statycznymi, lecz przeciwnie – są fenomenami dynamicznymi poprzez samą istotę stosunków międzyludzkich w wielkiej skali. Relacje te ulegają zmianom, przekształceniom, ewolucji, zaburzeniom, konfliktom, porozumieniom, współpracy, odrodzeniu itd.; tworzą się i funkcjonują „na naszych oczach”. Różnorodność relacji zależy i od formalnych struktur, w jakich zachodzą, i od pluralizmu podmiotów; od różnorodnych sposobów postępowania, interesów i celów podmiotów, i od bardziej ogólnie pojmowanej aktywności życiowej jednostek ludzkich. Ta różnorodność kreuje swoistą wielowymiarowość i wieloaspektowość relacji oraz tworzy określone ich konteksty. Relacje są istotą życia społecznego i politycznego.

Gwoli dopowiedzenia, relacji społecznych lub politycznych nie można redukować znaczeniowo do działań i zachowań społecznych lub politycznych. Działania i zachowania to aktywność podmiotów społecznych i politycznych, indywidualnych i zbiorowych, ale w związku z tym, że aktywność ta nie tylko zachodzi w obrębie sfery społecznej/politycznej, lecz jest na nią ukierunkowana, a nawet jest jej „efektem”, trzeba ją rozpatrywać jako element relacji społecznych/politycznych. Takie rozszerzające pojmowanie zwraca uwagę również na to, że ciągi działań/zachowań podmiotów społecznych/politycznych są ukierunkowane na ich otoczenie – przyczyniają się więc do konstytuowania określonych wzorów relacji. Relacje polityczne trzeba jednak rozpatrywać, powtórzmy, nie tyle jako sumę różnorodnych działań, zachowań podmiotów, ich decyzji, wyborów itd., lecz jako zjawisko o charakterze ogólniejszym, przekraczającym pojedyncze zachowania i ich skutki.

Tak pojmowane relacje społeczne/polityczne mają pewne uniwersalne cechy (w tym miejscu kuszące jest odwołanie się do socjologicznej koncepcji cech absolutnych,

⁷ Z. Blok, *O polityczności, polityce i politologii*, Poznań 2009, s. 48, zob. także s. 49.

⁸ J. Nocoń, A. Laska, *Teoria polityki...*, s. 30.

⁹ Jest to zatem wymiar analizy nawiązującej do teorii socjologicznych czy też poziom poznania polityki poprzez odwołanie do ustaleń ogólnosocjologicznych. Zob. *tamże*, s. 28-29.

nierelatywnych Stefana Nowaka¹⁰). Mają, jak już powiedziano, charakter ponadjednostkowy (uogólniony), komunikacyjny i procesualny, a także cechują się konfiguracyjnością (niejednorodnością wewnętrzną, wynikającą z opisanej wcześniej różnorodności podmiotów i form relacji) i dynamicznością (zmiennosc jako właściwość „naturalna”, trwałość jest rzeczą względną, na którą mają wpływ liczne zróżnicowane czynniki). Zatem termin „relacje polityczne” dotyczy całokształtu relacji bądź to w ramach całego systemu społecznego lub politycznego, bądź jakiegoś jego fragmentu, przy czym pojęcie to odnosi się do politycznego rodzaju relacji społecznych. I jakkolwiek kwestia polityczności jest dyskusyjna¹¹, zakłada się, że chodzi o te relacje, które wykazują związek z mechanizmami życia politycznego i poprzez ten faktyczny związek relacje są polityczne w sensie obiektywnym¹². Terminu „relacje polityczne” używać można bez odniesienia do jakiegoś konkretnego kontekstu, uwarunkowań czy też jednej grupy podmiotów, ale pamiętać trzeba o sferze referencji, tj. politycznym wymiarze życia społecznego.

Podstawą istnienia relacji politycznych jest związek, jaki występuje między ich elementami (podmiotami, aktorami) – zachodzenie (istnienie) tego związku jest nie tylko istotową cechą owych relacji, lecz warunkiem ich istnienia. Tak jak o społeczeństwie mówić można jedynie wtedy, gdy pomiędzy ludźmi dochodzi do regularnych kontaktów, są między nimi pewne powiązania i zależności¹³, a relacje te tworzą określone układy i wzorce, tak o relacjach politycznych mówić można jedynie wówczas, gdy obserwujemy względnie utrwalone wzory kontaktów. Analogicznie do ogólnej charakterystyki społeczeństwa relacje polityczne nie są *chaosem ludzkich przypadków, lecz posiadają swoje, powtarzalne cechy i prawidłowości*¹⁴; tworzą one *swoisty rodzaj rzeczywistości*¹⁵, są bowiem – jako forma działań społecznych – *w ostatecznym rachunku aktywnością ludzi*¹⁶. Relacje społeczne, w tym polityczne, mają charakter systemowy – tworzą określony system, ze wszystkimi konsekwencjami tego twierdzenia.

Pozostaje zwrócić uwagę, iż „relacje” to termin ogólny w tym sensie, że łączy zarówno faktyczność (relacje są, istnieją, zachodzą), jak i potencjalność (skoro się pojawiają, to mogą się pojawić w różnych formach)¹⁷, empiryczność (wiemy o nich, bo je obserwujemy, a także, ponieważ jesteśmy ich częścią, bierzemy w nich udział), jak i wymiar

¹⁰ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2006, s. 97, 109-110.

¹¹ Zob. np. Z. Blok, M. Kołodziejczak, *O statusie i znaczeniu kategorii polityki i polityczności w nauce o polityce*, „Studia Politologiczne” 2015, vol. 37, s. 18-29; J.G. Gunnell, *Political Concepts and the Concept of the Political*, „Teoria Polityki” 2017, nr 1, s. 197-198; M. Karwat, *O statusie pojęcia „polityczności”*, „Studia Politologiczne” 2015, vol. 37, s. 33-34, 40-46; tenże, *Polityczność i upolitycznienie. Metodologiczne ramy analizy*, „Studia Politologiczne” 2010, vol. 17, s. 63-70; A. Laska, *Teoria polityki. Próba ujęcia integralnego*, Bydgoszcz 2017, s. 75-87; K. Minkner, *Główne problemy konceptualizacji pojęcia polityczności*, „Studia Politologiczne” 2015, vol. 37, s. 50-74.

¹² M. Karwat, *Polityczność i upolitycznienie...*, s. 64, 67, zob. też s. 68-70.

¹³ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002, s. 30.

¹⁴ *Tamże*, s. 20.

¹⁵ *Tamże*, s. 29.

¹⁶ *Tamże*, s. 45.

¹⁷ Por. S. Wróbel, *Stosunki polityczne*, s. 273-274.

ukryty (tj. psychiczny ich aspekt), bo choć niedostępny doświadczeniu do czasu wystąpienia relacji faktycznej (empirycznej), to mogący istnieć na poziomie doświadczenia osobowego; zarówno działanie, jak i pasywność. Jako że rozumowanie teoriopolityczne zawiera twierdzenia o charakterze ontologicznym¹⁸, trzeba również stwierdzić, że relacje społeczne, w tym polityczne, cechuje modalność, co oznacza, że zawsze istnieją „jakoś”, tj. tworzą pewne układy odzwierciedlające zachodzące (istniejące) stosunki międzyludzkie, powiązania, zależności, a także wykazują się zmiennością, która wynika – co wydaje się oczywiste – z różnych i zmiennych motywacji aktorów społecznych, w tym politycznych, ich celów i dążeń oraz kierunków i sposobów działania. Tutaj właśnie, w tym kontekście, pojawia się kwestia modulacji relacji, czyli ich zmiany i dostosowywania do określonego stanu lub porządku, oraz modulatorów, czyli tych czynników, które do owej zmiany i dostosowania prowadzą.

1.2. Modulacja, modulować, modulatory

Teoretyczne objaśnienie modulacji i modulatorów relacji politycznych poprzedzić trzeba pewną ogólniejszą uwagą, mianowicie taką, która dotyczy „wyobraźni politologicznej” oraz „wyobraźni twórczej” – niezbędnych w teoriopolitycznej pracy, jeśli teoria polityki rzeczywiście ma przekraczać pewne zastane granice opisu i wyjaśniania w celu zwiększania efektywności realizacji swych funkcji naukowych¹⁹.

Wyobraźnia, ale także – przytoczmy niepopularną opinię – fantazja, np. w rozumieniu Laingowskim²⁰, *jest strukturą sensotwórczą, ale i strukturą rekonstruującą poszczególne sensory*²¹. Jest więc wyobraźnia nie tylko ważnym mechanizmem związanym z funkcjonowaniem człowieka, lecz także niezbędnym praktycznym elementem pracy naukowej, w tym badań teoriopolitycznych, jako że stanowi – trudno temu zaprzeczyć – akt tworzenia (wiedzy, koncepcji, struktur itd.)²². Opiera się ona na *specyficznych zdolnościach ludzi nauki prowadzących do generowania pomysłów*, a ujmując rzecz precyzyjniej: *wyobraźnia twórcza jest pewną zdolnością psychiczną jednostki związaną z szerokim i nietypowym kojarzeniem i przekształcaniem określonych informacji, danych,*

¹⁸ Rozumowanie to nie jest tożsame z tzw. politologiczną refleksją metametodologiczną – czyli inaczej filozofią nauki (o polityce), dlatego też mowa jest o obecności „elementu ontologicznego” w twierdzeniach teoretycznych. Zob. M. Bevir, *Meta-Methodology. Clearing the Underbrush*, [w:] *The Oxford Handbook of Political Methodology*, red. J.M. Box-Steffensmeier, H.E. Brady, D. Collier, Oxford 2010, s. 48 i nast. Por. B. Krauz-Mozer, *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, Warszawa 2007, s. 62-69. Zob. także C. Hay, *Political Ontology*, [w:] *The Oxford Handbook of Contextual...*, s. 78-96.

¹⁹ M. Kołodziejczak, *Między porządkami...*, s. 135. Zob. także M. Ozimek, *Wyobraźnia teoriopolityczna...*, s. 106.

²⁰ Fantazja jako tryb doświadczenia – doświadczenia rzeczywistości – wnosi do funkcjonowania jednostek pewne znaczenia; z perspektywy badacza ma więc – w wymiarze swej modalności oraz w wymiarze treściowym – istotną doniosłość poznawczą. Fantazji, trzeba się zgodzić, nie można traktować jako metafory. Zob. np. R.D. Laing, *Polityka doświadczenia. Rajski ptak*, przeł. A. Grzybek, Kraków 2005, s. 32-34.

²¹ M. Ozimek, *Wyobraźnia teoriopolityczna...*, s. 123.

²² F. Pierzchalski, *Wyobraźnia twórcza – o źródłach teoretyzowania w nauce o polityce*, „Teoria Polityki” 2017, nr 1, s. 30; M. Kołodziejczak, *Między porządkami...*, s. 113.

zmiennych, współczynników itd. w nowe jakości za pomocą odpowiedniej wiedzy [...], właściwego poziomu motywacji, determinacji i zaangażowania emocjonalnego²³. Jak przekonująco wyjaśnia Filip Pierzchalski, wyobraźnia to intelektualna rekonstrukcja danych percepcyjnych, która pozwala dostrzec nieoczywiste, ukryte atrybuty przedmiotu badania i jako taką należy [ją] utożsamiać z kreatywnością, będącą nie tyle rozwiązaniem, ile ścieżką prowadzącą do danych rozwiązań. Stąd kreatywność w nauce to nie specyficzny produkt kreatywnych czynów (działalności) ludzi nauki, lecz raczej psychologiczna droga twórczej eksploracji, gdzie powstanie nowych pomysłów czy koncepcji teoretycznych wiąże się m.in. z podmiotową intuicją; indywidualnymi możliwościami wykorzystywania przez badaczy wcześniejszych koncepcji, modeli, siatek pojęciowych itd. w nietypowy sposób czy wreszcie ze specyficzną i oryginalną interpretacją otoczenia (przedmiot badania)²⁴.

Praktyczny (pragmatyczny) aspekt i zarazem walor twórczej wyobraźni naukowej (w tym politologicznej i teoriopolitycznej) ujawnia się zwłaszcza wtedy, gdy poszukuje się nowych narzędzi do opisu, analizy, wyjaśniania i interpretacji (względnie oceny) elementów rzeczywistości społeczno-politycznej; gdy badacz w sposób zasadny, mając pewne przesłanki i podstawy, chce wprowadzić do systemu teoretycznego nowe rozwiązania, koncepcje, kategorie itd. oraz gdy zachodzi potrzeba reinterpretacji pewnych danych, a także zjawisk i procesów²⁵; nie sposób nie zauważyć, że wyobraźnia stanowi wręcz „motor napędowy” badań naukowych oraz źródło nowatorskości (innowacyjności), która to może prowadzić do przełomowych wyników.

Zatem na mocy wyobraźni politologicznej zaoferować można wprowadzenie do katalogu kategorii teoretycznych takich, które wykorzystywane są na gruncie innych niż politologia dyscyplin naukowych, oraz stosowne wykorzystanie owych kategorii, jednocześnie doprowadzając do transgresji pewnych dotychczasowych schematów²⁶. Oczywiście propozycja taka musi zawierać – a niniejsza spełnia ten warunek – opis tego, jak mogłoby się to dokonać oraz jaka jest użyteczność „nowych” kategorii w obrębie dotychczasowego porządku teoriopolitycznego. Z pewnością wyobraźnia politologiczna/teoriopolityczna działa tu jako *dyrektywa poznawcza, mogąca znacząco wzbogacić namysł metodologiczny i teoretyczny politologów*²⁷.

Źródłosłowem pojęć „modulacja” i „modulować” jest łacińskie *modulus* – mierzyć, regulować, wybijać rytm, dostosowywać, przystosowywać. Z wyrażeniem tym konotuje *modulus* – miara, miernik, interwał, rytm, takt, a także pokrewny mu *modus* – sposób, metoda, miara, rozmiar, ograniczenie, tryb, choć też m.in. *modifico* – właściwie odmierzać, odnawiać, jak i *modigero* – miarkować. *Mödiilator* to natomiast „ten, który mierzy” lub „dyrygent” bądź „muzyk”. Mamy tu więc do czynienia z określeniem czynności – po pierwsze, mierzeniem, które jest formą badania, oraz po drugie – co wydaje się nawet ważniejsze – z dostosowywaniem i regulacją tego, co mierzone, a więc określonym działaniem wobec przedmiotu bądź procesu.

²³ F. Pierzchalski, *Wyobraźnia twórcza...*, s. 27-29.

²⁴ *Tamże*, s. 29-30.

²⁵ *Tamże*, s. 34-35.

²⁶ M. Kołodziejczak, *Między porządkami...*, s. 135-139.

²⁷ *Tamże*, s. 107.

Współczesne rozumienie pojęć „modulacja” i „modulować” koresponduje oczywiście z ich antycznym pojmowaniem, przy czym ich desygnaty są konkretyzowane przez konteksty, w których są używane. I tak, ogólne znaczenie tych pojęć, odnoszące się do czynności regulowania, dostosowywania i przystosowywania, realizuje się głównie w sferze takich działań, jak: *zmiana napięcia, barwy i wysokości dźwięku w śpiewie, przejście z jednej tonacji do drugiej, dostosowanie siły, wysokości i barwy głosu, zmiana niektórych parametrów sygnału pod wpływem innego sygnału*²⁸ oraz *modulowanie stopnia napięcia cechy*; modulować to *zmieniać wielkość fizyczną okresowo lub nieokresowo*²⁹. Dalszą konkretyzację wyznacza więc kontekst fizyczny, nauk ścisłych i technicznych, działań związanych z praktyką techniczną oraz kontekst związany z aktywnością muzyczną i aktami mowy.

Tym, na co należy zwrócić szczególną uwagę, jest akt przekształcania – zmiany, modyfikacji czegoś lub kogoś, korekty jakiegoś stanu, transformacji, dostosowania i przystosowania. Idąc za rozumieniem fizycznym, modulacji dokonuje (lub dokonuje się poprzez) określony układ bądź narzędzie – modulator³⁰; jasno wskazuje to na ingerencję jakiegoś czynnika bądź impulsu w sposób funkcjonowania czegoś, prowadzącą do korekty lub pewnej zmiany tego funkcjonowania. Jest to punkt wyjścia do dalszych rozważań i zarazem zasygnalizowanie istoty propozycji wykorzystania kategorii modulacji i modulatorów na gruncie teorii polityki.

Konieczne jest jednak jeszcze odniesienie się do kwestii tego, co nazywa się adaptacją polityczną. Pojawia się bowiem pytanie, czy pojęć „modulacja”, „modulować” i „modulator” nie można po prostu sprowadzić (zredukować) do pojęć „adaptacja” i „adaptować” oraz „ten, który się adaptuje” bądź „ten, który wymusza adaptację”? Zasadniczo kwestia adaptacji politycznej odnosi się do adaptacji państwa do określonych warunków (okoliczności), wraz ze wszystkimi jego podsystemami. W procesie tym państwo dąży do *osiągania stanu równowagi między jego własnymi potrzebami i interesami a wymogami formułowanymi przez środowisko międzynarodowe oraz środowisko wewnętrzno-polityczne*³¹. Swoista „logika” adaptacji wskazuje, że państwo jest powiązane ze swym środowiskiem politycznym – wewnętrznym i zewnętrznym, i w związku z tym faktem zmiany w środowisku wywołują konieczność zmian w funkcjonowaniu państwa i/lub jego podsystemów oraz działań dostosowawczych do nowych okoliczności³². Słowo „nowe” wydaje się tu kluczowe, prowadzi bowiem do rozróżnienia między adaptacją

²⁸ *Modulować*, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, [online] <https://sjp.pwn.pl/slovniki/modulowac.html>, 11 XII 2021.

²⁹ *Modulować* [w:] *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, [online] <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/modulowac;5452559.html>, 11 XII 2021. Zob. także *Modulacja*, [w:] *Encyklopedia PWN*, [online] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/modulacja;3942591.html>, 11 XII 2021.

³⁰ *Modulator*, [w:] *Encyklopedia PWN*, [online] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/modulator;3942597.html>, 11 XII 2021.

³¹ A. Dumała, *Adaptacja polityczna*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, s. 15-16.

³² *Tamże*, s. 16; M. Żmigrodzki, *Adaptacja polityczna. Typy*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, s. 17-18. Zob. więcej w: Z.J. Pietraś, *Koncepcje adaptacji politycznej*, [w:] *Mechanizmy adaptacji politycznej państwa*, red. Z.J. Pietraś, A. Dumała, Lublin 1990, s. 123-158, a także inne artykuły zawarte w tej monografii.

a modulacją oraz między czynnikami wywołującymi potrzebę/konieczność adaptacji a modulatorami. Problem tego, czy wynika to ze specyfiki tych fenomenów w ich wymiarze realnym, czy też z precyzji teorii, jest tematem na osobną publikację. Trzeba mimo to zwrócić uwagę, że choć modulacja jako czynność lub zespół działań zawiera w sobie elementy adaptacyjne (dostosowawcze, przystosowawcze, będące reakcją na zmiany środowiska), to odnosi się ona do procesualnej natury życia społecznego i skoro tak jest – nie dotyczy jedynie sytuacji „nowych”, ale raczej „dziejących się stale” w obrębie życia politycznego. Natomiast jako że relacje polityczne są konstytutywnym elementem – w zasadzie istotą – życia politycznego, realizującym się poprzez różnorakie schematy i wzorce, trudno spodziewać się, że sytuacje „nowe” i ekstrapolacyjne będą pojawiały się cały czas, wymuszając nieustannie działania adaptacyjne, i to takie – co ważne – podejmowane czy stymulowane przez państwo. Państwo jest zasadniczym reduktorem niepewności, gwarantującym (choć, co niechętnie przyznają badacze, „to zależy”) zwiększenie przewidywalności i transparentności procesów politycznych, zarazem porządkując i stabilizując relacje polityczne na pewnym poziomie³³. Dzieje się tak zarówno dzięki zdolnościom adaptacyjnym państwa, jak i bardziej trwałym mechanizmom, niejako „wmontowanym” w polityczną infrastrukturę państwa, będącym częścią zespołu konsensualnie przyjętych i akceptowanych norm politycznych – możemy je zidentyfikować jako modulatory relacji politycznych.

Uzupełniając dotychczasowe objaśnienia i zarazem odpowiadając na wcześniej postawione pytanie o ewentualną redukcję „modulacji” do „adaptacji politycznej”, stwierdzić należy, że adaptacja polityczna i modulacja (relacji politycznych) to osobne zjawiska. Niepodobna jednak zaprzeczyć, że są ze sobą powiązane przedmiotowo oraz funkcjonalnie i przenikają się w praktyce – nie sposób wytyczyć między nimi wyraźnej granicy w rzeczywistości politycznej państwa; co innego w teorii polityki. Adaptacja odnosi się do sytuacji nadzwyczajnych, do dostosowywania się do sytuacji „nowych”, natomiast modulację połączyć można z przystosowywaniem do stanu wcześniej określonego, przewidywalnego (przewidzianego) w związku z „normalnym”, „codziennym” procesem życia politycznego; modulatory jawią się jako czynniki powodujące korektę jakiegoś stanu, pewnych zachowań i procesów w obrębie życia politycznego – relacji politycznych, ich modyfikację i zmianę do pewnego ustalonego schematu, natomiast czynniki wymuszające adaptację – niezależnie, czy mają charakter wewnętrzny, czy zewnętrzny – są tymi, które stwarzają konieczność bardziej rozległych działań, a nieraz redefinicji porządku politycznego, mechanizmów politycznych, instytucjonalnych i prawnych; adaptacja to zasadniczo zmiana w państwie w obliczu zmian w jego środowisku, modulacja zaś to raczej zmiany „bieżące” czy też pod wpływem zdarzeń „bieżących”.

To rozróżnienie pozwala określić funkcje modulacji i modulatorów relacji politycznych. Po pierwsze, jest to funkcja kontrolna czy też nadzorcza względem procesów życia politycznego. Po drugie, jest to funkcja korygująca, doprowadzająca

³³ Por. O. Cetwiński, M. Karwat, *Polityka jako homeostat systemu politycznego*, [w:] *Metafory polityki*, t. 1, red. B. Kaczmarek, Warszawa 2001, s. 19-20.

do zmiany o charakterze modyfikacji lub korekty poczynań aktorów politycznych, mająca na celu doprowadzenie stanu procesów i zjawisk relacyjnopolitycznych³⁴ do stanu uważanego za właściwy i przewidziany, np. konstytucją. I po trzecie, jest to funkcja homeostatyczna, polegająca na doprowadzaniu relacji politycznych do stanu przewidywalnej i pożądanej równowagi, niejako niezależnie od zmian w szerszym otoczeniu/środowisku³⁵.

2. MODULACJA I MODULATORY RELACJI POLITYCZNYCH W UJĘCIU TEORIOPOLITYCZNYM

To, co można nazwać modulatorami relacji politycznych, czyli różnorodne czynniki doprowadzające do korekty, modyfikacji i dostosowania relacji politycznych do określonego stanu uznawanego za właściwy dla systemu politycznego, w celu zapewnienia swoistej homeostazy systemowej, oprócz wskazanych wyżej funkcji posiadają pewne konstytutywne, ogólne i zarazem wyróżniające cechy. Po pierwsze, jeśli relacje polityczne są istotą życia politycznego w państwie, to należy założyć, że ich modulatory mają charakter endogenny i w związku z tym wykazują specyfikę lokalną (co nie oznacza wszakże, że nie sposób tej specyfiki zgeneralizować teoretycznie). Po drugie, w konsekwencji, zmiany w obszarze relacji politycznych wywołane przez obecne w systemie politycznym modulatory mają co do zasady charakter autogeniczny. Po trzecie, ujawniają się na (funkcjonują w) trzech strukturalnie, a nawet ontologicznie odmiennych, ale powiązanych ze sobą poziomach: poziomie *nexus*, poziomie *praxis* oraz na poziomie procesu³⁶. *Nexus* to inaczej system związków międzyludzkich, charakteryzujących się długotrwałym, intensywnym i bezpośrednim wpływem na wzajemne doświadczanie się podmiotów i ich zachowanie wobec siebie. Na system składają się zatem: jednostki i tworzone przez nie grupy, relacje między nimi, a także wszelkie struktury, procesy i działania wzajemne będące rezultatami tych relacji. Wzajemne doświadczanie się podmiotów społecznych (politycznych) – indywidualnych i grupowych – oraz relacje między nimi tworzą i podtrzymują system. *Praxis* to z kolei świadome i celowe (zamierzone) zachowania i działania podmiotów społecznych (politycznych), wywołujące konkretne skutki, wydarzenia, wypadki i mające wpływ na strukturę i charakter wzajemnych relacji. Proces to zaś ciąg wydarzeń lub seria działań niemających jednego „sprawcy”, a więc

³⁴ Zob. A. Bodnar, *Czas i przestrzeń w polityce*, [w:] *Prawo i polityka*, red. A. Bodnar, J.J. Wiatr, J. Wróblewski, Warszawa 1988, s. 171-173, 177-180.

³⁵ O. Cetwiński, M. Karwat, *Polityka jako homeostat...*, s. 23-25.

³⁶ Autor niniejszego opracowania ośmiela się wyrazić nadzieję, że Czytelnik nie będzie miał mu za złe, iż po raz kolejny powołuje się na myśl Ronalda Davida Lainga, sięgając znów do koncepcji naukowych spoza właściwego autorowi obszaru praktyki naukowej i przekładając je na grunt politologii, teorii polityki; Laing był bowiem psychiatrą, ale – trzeba podkreślić – był to wielki uczonej, jeśli wolno pokusić się o taką ocenę – jeden z największych w XX wieku. Por. Z. Kotowicz, *R.D. Laing and the Paths of Anti-Psychiatry*, London–New York 1997, s. 89 i nast.; D. Burton, *The Wing of Madness. The Life and work of R.D. Laing*, London–Cambridge, MA 1996, s. 151 i nast. Zob. także B. Mullan, *Mad to be Normal. Conversations with R.D. Laing*, London 1995, s. 340-367.

w pewnym zakresie niezamierzonych przez konkretny podmiot. Ujawniając się w tych obszarach, modulatory relacji politycznych wpływają lub wpływać mogą zarówno na praktykę, działanie, jak i na sposób wzajemnego doświadczania podmiotów politycznych, co z kolei przekłada się lub może się przekładać na funkcjonowanie całego systemu relacji, przy czym działanie modulatorów może być niejako „niezauważalne”, tj. nieświadomione przez podmioty polityki.

Modulatory relacji politycznych mają zasadniczo zapewniać stałość relacji na określonym poziomie lub w formie, które nie byłyby dysfunkcjonalne zarówno dla systemu relacji, jak i wobec systemu politycznego oraz stabilności państwa. Zatem wpływają one bezpośrednio na proces polityczny i na *praxis*, pośrednio wywierając korektę stanu całego *nexus*. Modulator uaktywnia się lub jest uaktywniany w sytuacjach, gdy wymaga tego kondycja systemu, aby doprowadzić go pożądanego stanu.

Zaproponować można wyszczególnienie następujących klas modulatorów relacji politycznych:

1. Modulatory formalne (instytucjonalne) oraz modulatory pozaformalne (pozainstytucjonalne, w tym osobowe). Do modulatorów klasy pierwszej zaliczyć można np.: sądy (sądy powszechne, sądownictwo konstytucyjne, trybunały stanu); media i innych kreatorów opinii, państwowe i społeczne fora debaty, oficjalne kanały artykulacji interesów i debaty publicznej; instytucje państwa odpowiedzialne za utrzymywanie pluralizmu politycznego i systemu wielopartyjnego oraz politycznego przedstawicielstwa i wolnych wyborów; instytucje państwowe i społeczne odpowiedzialne za monitoring wyborczy, monitoring partii politycznych oraz monitoring przestrzegania praworządności, praw człowieka, swobód obywatelskich, w tym praw politycznych. Do klasy drugiej np.: a) normy dotyczące: posłuszeństwa i wierności podstawowym zasadom konstytucyjnym³⁷; konsensu odnośnie do ram i zasad rywalizacji politycznej; społecznej odpowiedzialności polityków; granic dopuszczalnych zachowań i działań; b) inicjatywy społeczeństwa obywatelskiego w zakresie spraw politycznych; oddziaływanie autorytetów moralnych, intelektualnych, politycznych oraz innych ważnych społecznie jednostek.

2. Modulatory statyczne (trwałe) oraz modulatory dynamiczne (kontekstualne). Do pierwszych zaliczyć można np.: socjalizację polityczną; konstytucję; różnorakie struktury instytucjonalne, o których mowa w punkcie pierwszym; stymulatory rozwoju kapitału społecznego i zaufania; instytucje społeczne i polityczne weryfikujące sposoby i efekty wyboru reprezentacji politycznej oraz te, które odpowiadają za utrzymywanie i rozwój pluralizmu politycznego i formuł deliberatywnych, konsensualnych i mediacyjnych. Do drugich zaś np.: wzorce reakcji społecznych i politycznych związanych z przyjętymi granicami form zachowań politycznych i rywalizacji politycznej (społeczno-polityczne granice dopuszczalności; świadomość granic postępowania

³⁷ Zob. J. Wojnicki, *Państwo demokratyczne*, [w:] *Demokracja. Istota, idee, cele i ich realizacja*, red. J. Nadolska, K.A. Wojtaszczyk, Ł. Zamecki, Warszawa 2018, s. 15-20; zob. także I. Sánchez-Cuenca, *Władza, normy i podporządkowanie* oraz M. Troper, *Posłuszeństwo i obowiązki w państwie prawnym*, [w:] *Demokracja i rządy prawa*, red. J.M. Maravall, A. Przeworski, przeł. P. Kazimierzczak, J. Winczorek, Warszawa 2010, kolejno: s. 67-94 i 95-108.

politycznego); wszelkie działania na rzecz piętnowania instrumentalizacji prawa³⁸ i potrzeb społecznych; inicjatywy społeczeństwa obywatelskiego; elementy kultury politycznej wywołujące bezpośrednie skutki w postaci określonych zachowań politycznych obywateli oraz elit politycznych; wartości polityczne w praktyce społeczno-politycznej; systematyczne lub doraźne działania celujące w rozwój innowacyjności politycznej (i zarazem poświadczające ją), a także niedyskryminacji, piętnowania i likwidowania agresji politycznej, piętnowania politykierstwa; systematyczne i doraźne działania celujące w rozwój dialogu, deliberacji i konsensualizmu w warunkach pluralizmu politycznego, różnorodności społeczno-kulturowej, a także napięć, konfliktów i podziałów społeczno-politycznych.

3. Modulatory działań oraz modulatory stanu. Do pierwszych zaliczyć można m.in. normy społeczne; wartości naczelné; opcje aksjonormatywne i ideologiczne normalizujące i stabilizujące relacje polityczne oraz społeczne, a także system polityczny i ustrój państwa (czyli opcje, które nie są rewolucyjne albo fundamentalistyczne bądź antydemokratyczne); instytucje społeczne i polityczne, które celują w monitoring oraz zwalczanie korupcji i klientelizmu politycznego oraz populizmu³⁹, a także promujące systemowe rozwiązania w zakresie kanalizowania sporów politycznych, konfliktów wartości i interesów, konfliktów społeczno-politycznych. Do drugiej zaś klasy m.in.: społeczne i polityczne działania stymulujące poparcie dla określonej formy rządów i przywództwa politycznego; działania polityczne promujące przekraczanie podziałów społeczno-politycznych; działania promujące inkluzję społeczno-polityczną i szerokie obywatelstwo; instytucje integrujące. Modulatorami zarówno działań, jak i stanu są fundamentalne zasady i wartości oraz normy konstytucyjne, jak też zasady, wartości i normy prawa międzynarodowego publicznego i europejskiego *sensu stricto*.

Dodatkowo można wyróżnić takie generalne klasy modulatorów, jak: bezpośrednio i pośrednio oraz *sensu largo* i *sensu stricto*, wtedy można przyjąć, że modulatory działań to modulatory bezpośrednio – *sensu largo*; modulatory stanu: pośrednio – *sensu largo*; modulatory statyczne: bezpośrednio – *sensu stricto*; modulatory dynamiczne: pośrednio-bezpośrednio – *sensu largo*; modulatory instytucjonalne (formalne): pośrednio – *sensu stricto*; modulatory pozainstytucjonalne (pozaformalne): pośrednio – *sensu largo*. Zwążywszy jednak na wielość i różnorodność oraz praktyczny zakres oddziaływania tych czynników, które można uznać za modulatory relacji społeczno-politycznych, podane tu klasyfikacje należałoby traktować dość umownie – trwały podział nie jest możliwy, ponieważ stopień realnego „zazębiania” się modulatorów i przenikania jest znaczny, a proces polityczny i w ogóle rzeczywistość polityczna – dynamiczne i zmienne pomimo licznych względnie trwałych elementów stabilizujących system społeczny i polityczny⁴⁰.

³⁸ Zob. B. Kuźniak, P. Obacz, *Instrumentalizacja prawa międzynarodowego na przykładzie Polski jako strony konwencji stambulskiej*, Kraków 2020, s. 61-88.

³⁹ Zob. Ł. Zamęcki, *Wyzwania i zagrożenia demokracji liberalnej*, [w:] *Demokracja. Istota, idee...*, s. 95-103; B. Kuźniak, P. Obacz, *Instrumentalizacja prawa...*, s. 29-60.

⁴⁰ Por. S. Wróbel, *Funkcjonalistyczne koncepcje dynamiki politycznej. Proces i zmiana polityczna*, Katowice 1992, s. 19, 137.

Matryca 1. Klasyfikacja modulatorów relacji politycznych

Ogólne przykłady modulatorów		Przewidywana skala wpływu na <i>nexus, praxis</i> i proces (D-uża, U-miarkowana, N-iewielka)			UWAGI (zastrzeżenie ogólne: skala wpływu narażona jest na zarzut subiektywności, zaś katalog modulatorów może różnić się lokalnie w sposób znaczący)
		NEXUS	PRAXIS	PROCES	
modulatory formalne (instytucjonalne)	sądy (sądy powszechne, sądownictwo konstytucyjne, trybunały stanu); media i inni kreatorzy opinii, państwowe i społeczne fora debaty, oficjalne kanały artykulacji interesów i debaty publicznej; instytucje państwa odpowiedzialne za utrzymywanie pluralizmu politycznego i systemu wielopartyjnego oraz politycznego przedstawicielstwa i wolnych wyborów; instytucje państwowe i społeczne odpowiedzialne za monitoring wyborczy, monitoring partii politycznych oraz monitoring przestrzegania praworządności, praw człowieka, swobód obywatelskich, w tym praw politycznych	D	U	U	możliwe przeszacowanie znaczenia instytucji+J3;K8
	pośrednie – <i>sensu stricto</i>				
modulatory pozaformalne (pozainstytucjonalne)	(a) normy dotyczące: posłuszeństwa i wierności podstwowym zasadom konstytucyjnym; konsensu odnośnie do ram i zasad rywalizacji politycznej; społecznej odpowiedzialności polityków; granic dopuszczalnych zachowań i działań; (b) inicjatywy społeczeństwa obywatelskiego w zakresie spraw politycznych; oddziaływanie autorytetów moralnych, intelektualnych, politycznych oraz innych ważnych społecznie jednostek	D	D	U	możliwe przeszacowanie znaczenia norm i inicjatywy społecznej
	pośrednie – <i>sensu largo</i>				
KLASY GENERALNE: modulatory bezpośrednie i pośrednie oraz modulatory <i>sensu largo</i> i <i>sensu stricto</i>					

modulatory stacyczne (trwale)	KLASY GENERALNE: modulatory bezpośrednie i pośrednie oraz modulatory <i>sensu largo</i> i <i>sensu stricto</i>		bepośrednie – <i>sensu stricto</i>	modulatory dynamiczne (kontekstualne)	
	Ogólne przykłady modulatorów				
Przewidywana skala wpływu na <i>nexus, praxis</i> i proces (D-uża, U-miarkowana, N-niewielka)		NEXUS	PRAXIS	PROCES	UWAGI (zastrzeżenie ogólne: skala wpływu narazona jest na zarzut subiektywności, zaś katalog modulatorów może różnić się lokalnie w sposób znaczący)
	sojalizacja polityczna; konstytucja; różnorakie struktury instytucjonalne (zob. modulatory formalne); stymulatory rozwoju kapitału społecznego i zaufania; instytucje społeczne i polityczne weryfikujące sposoby i efekty wyboru reprezentacji politycznej, a także te, które odpowiadają za utrzymywanie i rozwój pluralizmu politycznego i formuł deliberywanych, konsensualnych i mediacyjnych	U	U	D	możliwe niedoszacowanie znaczenia trwałości reguł i schematów promowanych w społeczeństwie
	wzorce reakcji społecznych i politycznych związanych z przyjętymi granicami form zachowań politycznych i rywalizacji politycznej (społeczno-polityczne granice dopuszczalności; świadomość granic postępowania politycznego); wszelkie działania na rzecz piętnowania instrumentalizacji prawa i porządku społecznego; inicjatywy społeczeństwa obywatelskiego; elementy kultury politycznej wywołujące bezpośrednie skutki w postaci określonych zachowań politycznych obywateli oraz elit politycznych; wartości polityczne w praktyce społeczno-politycznej; systematyczne lub doraźne działania celujące w rozwój innowacyjności politycznej (i zarazem poświadczające ją), a także nie dyskryminacji, piętnowania i likwidowania agresji politycznej, piętnowania politykierstwa; systematyczne i doraźne działania celujące w rozwój dialogu, deliberacji i konsensualizmu w warunkach pluralizmu politycznego, różnorodności społeczno-kulturowej, a także napięć, konfliktów i podziałów społeczno-politycznych	D	D	D	możliwe przeszacowanie znaczenia polityki pozainstytucjonalnej; możliwa nadinterpretacja znaczenia inicjatyw społecznych i norm; zbyt daleko idących niebezpieczeństwo generalizacji na podstawie kontekstualnych badań politologicznych

Przewidywana skala wpływu na <i>nexus, praxis</i> i proces (D-uża, U-miarkowana, N-iewielka)	UWAGI (zastrzeżenie ogólne: skala wpływu narażona jest na zarzut subiektywności, zaś katalog modulatorów może różnić się lokalnie w sposób znaczący)		
	NEXUS	PROCES	
	PRAXIS		
Ogólne przykłady modulatorów	U	N	możliwe niedozacowanie znaczenia wskazanych modulatorów-przykładów
	U	N	możliwe przeszacowanie znaczenia wskazanych modulatorów-przykładów
modulatory działań	normy społeczne; wartości naczelne; opcje aksjonormatywne i ideologiczne normalizujące i stabilizujące relacje polityczne oraz społeczne, a także system polityczny i ustroj państwa (czyli opcje, które nie są rewolucyjne albo fundamentalistyczne bądź antydemokratyczne); instytucje społeczne i polityczne, które celują w monitoring oraz zwalczanie korupcji i klientelizmu politycznego oraz populizmu, a także promujące systemowe rozwiązania w zakresie kanalizowania sporów politycznych, konfliktów wartości i interesów, konfliktów społeczno-politycznych; fundamentalne zasady i wartości oraz normy konstytucyjne, jak też zasady, wartości i normy prawa międzynarodowego publicznego i europejskiego <i>sensu stricto</i>	bezppośrednie – <i>sensu largo</i>	
		! pośrednie oraz modulatory <i>sensu largo</i> i <i>sensu stricto</i>	
modulatory stanu	społeczne i polityczne działania stymulujące poparcie dla określonej formy rządów i przywództwa politycznego; działania polityczne promujące przekraczanie podziałów społeczno-politycznych; działania promujące inkluzję społeczno-polityczną i szerokie obywatelstwo; instytucje integrujące; fundamentalne zasady i wartości oraz normy konstytucyjne, jak też zasady, wartości i normy prawa międzynarodowego publicznego i europejskiego <i>sensu stricto</i>	pośrednie – <i>sensu largo</i>	

Źródło: opracowanie własne.

Słowem uzupełnienia warto w tym miejscu zadać pewne pytania. Po pierwsze, czy np. ustrój polityczny państwa, system polityczny, system wyborczy, system partyjny same w sobie uznać można za modulatory? Nie wydaje się, by takie rozumowanie było w pełni zasadne, choć z pewnością nie jest bezpodstawne. Liczy się bowiem pewność (stabilność), powtarzalność, systematyczność i skuteczność działań określonych instytucji, które tworzą, porządkują i zapewniają płynność w funkcjonowaniu tych systemów. Po drugie, czy modulatory są rozdzielne, czy zawsze występują łącznie? Czy występują takie same i funkcjonują tak samo w każdym państwie? Odpowiedź na pytanie pierwsze, ze względów, o których niżej, jest twierdząca, natomiast na dwa pozostałe – nie, ponieważ rzeczywistości politycznych jest wiele i ten ontologiczny pluralizm nakazuje przyjąć istnienie różnych konfiguracji modulatorów. Trafnie stwierdza Artur Laska, że polityka to *różnorodna i czasem dość chaotyczna gra praktyk między podmiotami społecznymi, zarówno indywidualnymi, jak i grupowymi*⁴¹, a zestawy stosunków między podmiotami mogą być same w sobie zaskakujące dla zewnętrznego obserwatora (a nawet naukowca). Jednakże, po trzecie, choć trudno uznać modulatory relacji politycznych za mechanizmy społeczne w ścisłym znaczeniu tego terminu⁴², regularności w ich występowaniu i funkcjonowaniu – a więc podobieństwa w sposobach modulacji relacji politycznych w różnych państwach – pozwalają ogólnie na wyszczególnienie takiej kategorii; praktycznie rzecz biorąc, wszystkie klasy modulatorów, które opisano wcześniej, mają wiele wspólnego – co nie znaczy, że są tożsame – z normami społeczno-politycznymi i regulami⁴³, a więc mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanymi decyzjami grupowymi, czyli wiążącymi wzorami zachowania⁴⁴. Po czwarte w końcu, odwołanie się do modulatora lub jego użycie czy zafunkcjonowanie jest działaniem racjonalnym i celowym. Aby coś zmieniać, modyfikować, regulować, trzeba znać naturę/istotę związków oraz być świadomym celu modulacji – trzeba znać efekt, który modulacja ma wywoływać.

PODSUMOWANIE

Czy modulatory relacji politycznych istnieją realnie, czy też są jedynie wymyśloną kategorią teoretyczną (zakładając, że to drugie twierdzenie nie jest wewnątrznie sprzeczne)? Patrząc z ontologicznego punktu widzenia – tak, istnieją. Są to czynniki modyfikujące i korygujące relacje polityczne w społeczeństwie, w obrębie określonej rzeczywistości politycznej, w państwie do określonego stanu, pełniące m.in. funkcje homeostatyczne⁴⁵. Modulatorów jest wiele, a ich różnorodność wynika z różnic w organizacji państw i społeczeństw, tradycji i kultur politycznych, mechanizmów instytucjonalnych i norm

⁴¹ A. Laska, *Teoria polityki...*, s. 91.

⁴² Zob. Ch. Tilly, R.E. Goodin, *It Depends*, [w:] *The Oxford Handbook of Contextual...*, s. 14-17.

⁴³ J.G. March, J.P. Olsen, *Instytucje. Organizacyjne podstawy polityki*, przeł. D. Sielski, Warszawa 2005, s. 32.

⁴⁴ S. Ehrlich, *Norma, grupa, organizacja*, Warszawa 1998, s. 32-44.

⁴⁵ Zob. S. Wróbel, *Funkcjonalistyczne koncepcje...*, s. 67-124.

społeczno-politycznych. Jeśli to twierdzenie jest prawdziwe i pozwala na teoretyczne uogólnienia⁴⁶, wiążące pewne właściwości życia politycznego, wówczas to, co napisano w niniejszym opracowaniu, stanowić może realizację funkcji konceptualizacyjnej teorii polityki⁴⁷ oraz przedmiotową systematyzację zjawisk⁴⁸ połączoną ze wskazaniem pewnych zasadniczych czynników wpływających na charakter czy też dynamikę życia politycznego⁴⁹; natomiast modulacja i modulatory relacji politycznych są postrzegane jako kategorie, które mogą być użyteczne w teorii i badaniach empirycznych relacji politycznych i w ogólności zachowań politycznych w szerokim sensie tego słowa⁵⁰.

Perspektywicznymi obszarami badań teoriopolitycznych nad modulacją i modulatorami politycznymi są: dalsza konkretyzacja charakterystyki obu fenomenów wraz z analizą konkretnych przykładów⁵¹ (zgodnie z logiką *teoria wyjaśnia fakty, fakty testują teorię*⁵²); badanie znaczenia norm społecznych i politycznych w procesach modulacyjnych; badanie funkcjonalnego znaczenia modulatorów w obrębie określonych systemów i ustrojów politycznych; badanie przykładów wadliwego funkcjonowania modulatorów lub ich dysfunkcyjności w zmieniających się znacząco kontekstach społeczno-politycznych; rozważenie kwestii modulatorów polityczności; rozważenie problemu władzy jako metamodulatora relacji politycznych. To oczywiście tylko niektóre z potencjalnych kwestii, którymi w przedmiotowym kontekście może zająć się teoretyk polityki, ale są to kwestie „na teraz”, mające największe znaczenie.

BIBLIOGRAFIA

- Aya R., *Theory, Fact, and Logic*, [w:] *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, red. R.E. Goodin, Ch. Tilly, Oxford 2006, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/978019270439.003.0006>.
- Bevir M., *Meta-Methodology. Clearing the Underbrush*, [w:] *The Oxford Handbook of Political Methodology*, red. J.M. Box-Steffensmeier, H.E. Brady, D. Collier, Oxford 2010, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199286546.003.0003>.
- Blok Z., *O polityczności, polityce i politologii*, Poznań 2009.

⁴⁶ Por. T. Klementewicz, *Teoria polityki w praktyce badawczej*, „Studia Politologiczne” 2004, vol. 8, s. 241-242.

⁴⁷ T. Koziełło, P. Maj, A. Pięta-Szawara, *Perspektywy badawcze i dylematy teorii polityki*, Rzeszów 2014, s. 36.

⁴⁸ S. Nowak, *Metodologia badań...*, s. 407.

⁴⁹ J. Nocoń, A. Laska, *Teoria polityki...*, s. 29.

⁵⁰ *Nauka o polityce. Wybrane zagadnienia*, red. S. Grabowska, Rzeszów 2015, s. 12 (rozdz. 1 opracowany przez T. Koziełło).

⁵¹ Nie trzeba się przy tym obawiać tego, że opis naukowy i wyjaśnianie zjawisk społeczno-politycznych zawsze powiązane są – bo być powinny – z interpretacją tych zjawisk, trzeba po prostu być tego świadomym (zob. S. Kozłowski, *Rola deskrypcji w wiarygodnym wyjaśnianiu zjawisk społeczno-politycznych*, „Studia Politologiczne” 2010, vol. 17, s. 137-140).

⁵² R. Aya, *Theory, Fact...*, s. 115.

- Blok Z., Kołodziejczak M., *O statusie i znaczeniu kategorii polityki i polityczności w nauce o polityce*, „Studia Politologiczne” 2015, vol. 37.
- Bodnar A., *Czas i przestrzeń w polityce*, [w:] *Prawo i polityka*, red. A. Bodnar, J.J. Wiatr, J. Wróblewski, Warszawa 1988.
- Burton D., *The Wing of Madness. The Life and work of R.D. Laing*, London–Cambridge, MA 1996.
- Cerwiński O., Karwat M., *Polityka jako homeostat systemu politycznego*, [w:] *Metafory polityki*, t. 1, red. B. Kaczmarek, Warszawa 2001.
- Dumała A., *Adaptacja polityczna*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, *Teoria polityki*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków 1999.
- Ehrlich S., *Norma, grupa, organizacja*, Warszawa 1998.
- Gunnell J.G., *Political Concepts and the Concept of the Political*, „Teoria Polityki” 2017, nr 1, <https://doi.org/10.4467/00000000TP.17.0010.6589>.
- Hay C., *Political Ontology*, [w:] *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, red. R.E. Goodin, Ch. Tilly, Oxford 2006, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270439.003.0004>.
- Helliwell Ch., Hindess B., *Political Theory and Social Theory*, [w:] *The Oxford Handbook of Political Theory*, red. J.S. Dryzek, B. Honig, A. Phillips, Oxford 2008, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199548439.003.0044>.
- Karwat M., *O statusie pojęcia „polityczności”*, „Studia Politologiczne” 2015, vol. 37.
- Karwat M., *Polityczność i upolitycznienie. Metodologiczne ramy analizy*, „Studia Politologiczne” 2010, vol. 17.
- Klementewicz T., *Teoria polityki w praktyce badawczej*, „Studia Politologiczne” 2004, vol. 8.
- Kołodziejczak M., *Między porządkami – o transgenicznosci wyobraźni politologicznej*, „Teoria Polityki” 2018, nr 2, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.18.007.8442>.
- Kotowicz Z., *R.D. Laing and the Paths of Anti-Psychiatry*, London–New York 1997.
- Koziełło T., Maj P., Pięta-Szawara A., *Perspektywy badawcze i dylematy teorii polityki*, Rzeszów 2014.
- Kozłowski S., *Rola deskrypcji w wiarygodnym wyjaśnianiu zjawisk społeczno-politycznych*, „Studia Politologiczne” 2010, vol. 17.
- Krauz-Mozer B., *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, Warszawa 2007.
- Kuźniak B., Obacz P., *Instrumentalizacja prawa międzynarodowego na przykładzie Polski jako strony konwencji stambulskiej*, Kraków 2020.
- Laing R.D., *Polityka doświadczenia. Rajski ptak*, przeł. A. Grzybek, Kraków 2005.
- Laska A., *Teoria polityki. Próba ujęcia integralnego*, Bydgoszcz 2017.
- March J.G., Olsen J.P., *Instytucje. Organizacyjne podstawy polityki*, przeł. D. Sielski, Warszawa 2005.
- Minkner K., *Główne problemy konceptualizacji pojęcia polityczności*, „Studia Politologiczne” 2015, vol. 37.
- Modulacja*, [w:] *Encyklopedia PWN*, [online] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/modulacja;3942591.html>.
- Modulator*, [w:] *Encyklopedia PWN*, [online] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/modulator;3942597.html>.

- Modulować*, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, [online] <https://sjp.pwn.pl/slowniki/modulowac.html>.
- Modulować*, [w:] *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, [online] <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/modulowac;5452559.html>.
- Mullan B., *Mad to be Normal. Conversations with R.D. Laing*, London 1995.
- Nauka o polityce. Wybrane zagadnienia*, red. S. Grabowska, Rzeszów 2015.
- Nocoń J., Laska A., *Teoria polityki. Wprowadzenie*, Warszawa 2005.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2006.
- Ozimek M., *Wyobrażenia teoriopolityczna jako dyrektywa poznawcza*, „Teoria Polityki” 2018, nr 2.
- Pierzchalski F., *Wyobrażenia twórcza – o źródłach teoretyzowania w nauce o polityce*, „Teoria Polityki” 2017, nr 1, <https://doi.org/10.4467/00000000TP.17.002.6581>.
- Pietraś Z.J., *Koncepcje adaptacji politycznej*, [w:] *Mechanizmy adaptacji politycznej państwa*, red. Z.J. Pietraś, A. Dumała, Lublin 1990.
- Sánchez-Cuenca I., *Władza, normy i podporządkowanie*, [w:] *Demokracja i rządy prawa*, red. J.M. Maravall, A. Przeworski, przeł. P. Kazimierczak, J. Winczorek, Warszawa 2010.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.
- Tilly Ch., Goodin R.E., *It Depends*, [w:] *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, red. R.E. Goodin, Ch. Tilly, Oxford 2006, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270439.003.0001>.
- Troper M., *Posłuszeństwo i obowiązek w państwie prawnym*, [w:] *Demokracja i rządy prawa*, red. J.M. Maravall, A. Przeworski, przeł. P. Kazimierczak, J. Winczorek, Warszawa 2010.
- Wojnicki J., *Państwo demokratyczne*, [w:] *Demokracja. Istota, idee, cele i ich realizacja*, red. J. Nadolska, K.A. Wojtaszczyk, Ł. Zamęcki, Warszawa 2018.
- Wróbel S., *Funkcjonalistyczne koncepcje dynamiki politycznej. Proces i zmiana polityczna*, Katowice 1992.
- Wróbel S., *Stosunki polityczne*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, *Teoria polityki*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków 1999.
- Zamęcki Ł., *Wyzwania i zagrożenia demokracji liberalnej*, [w:] *Demokracja. Istota, idee, cele i ich realizacja*, red. J. Nadolska, K.A. Wojtaszczyk, Ł. Zamęcki, Warszawa 2018.
- Żmigrodzki M., *Adaptacja polityczna. Typy*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 1, *Teoria polityki*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Kraków 1999.

Piotr OBACZ – politolog, teoretyk polityki, adiunkt w Katedrze Historii Polskiej Myśli Politycznej w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego; członek IPSA (RC 16: Socio-Political Pluralism oraz RC 33: The Study of Political Science as a Discipline) i PTNP (członek zarządu oddziału krakowskiego w kadencji na lata 2022-2024).